

Юридичні науки

УДК 347.73

Бондаренко Ірина Миколаївна

докторка юридичних наук, доцентка

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Bondarenko Irina

Doctor of Law, Associate Professor

Yaroslav Mudriy National Law University

Карнаух Аліна Вадимівна

студентка факультету адвокатури

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Karnaukh Alina

Student of the

Yaroslav Mudriy National Law University

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО

ЗАКОНОДАВСТВА

RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF TAX LEGISLATION

***Анотація.** Автор досліджує перманентну та важливу проблему ефективності правового регулювання відповідальності за порушення податкового законодавства. Забезпечення податкової дисципліни та мобілізація фінансових ресурсів є ключовими для стабільності та розвитку державних інституцій. Стаття детально аналізує правові механізми, що регулюють відповідальність у податковій сфері, і виявляє існуючі проблеми в законодавчій базі, такі як невизначеність у розмежуванні адміністративної та кримінальної відповідальності, неефективність санкцій, а також складність і тривалість процедур притягнення до відповідальності.*

Автор звертає увагу на важливість дотримання прав платників податків та необхідність забезпечення їхнього захисту в рамках чинного законодавства. Дослідження пропонує всебічний погляд на виклики та недоліки існуючої системи, надаючи обґрунтовані рекомендації щодо її поліпшення. Результати дослідження сприяють формуванню більш ефективних і справедливих податкових регуляцій, що відповідають викликам сучасності та вимогам економічної стабільності.

Ключові слова: *податкове право, відповідальність, фінансова відповідальність, штраф, Україна.*

Summary. *The author investigates the permanent and important problem of the effectiveness of legal regulation of liability for violations of tax legislation. Ensuring tax discipline and mobilizing financial resources are key to the stability and development of state institutions. The article analyzes in detail the legal mechanisms regulating responsibility in the tax sphere and reveals existing problems in the legislative framework, such as uncertainty in the distinction between administrative and criminal responsibility, the ineffectiveness of sanctions, as well as the complexity and length of prosecution procedures.*

The author draws attention to the importance of observing the rights of taxpayers and the need to ensure their protection within the framework of current legislation. The study offers a comprehensive look at the challenges and shortcomings of the existing system, providing sound recommendations for its improvement. The results of the research contribute to the formation of more effective and fair tax regulations that meet the challenges of modernity and the requirements of economic stability.

Key words: *tax law, responsibility, financial responsibility, fine, Ukraine.*

Постановка проблеми. *Проблематика ефективності правового регулювання відповідальності за порушення податкового законодавства є*

актуальною та потребує детального наукового аналізу. Податкова система будь-якої держави забезпечує важливу функцію мобілізації фінансових ресурсів, що є вирішальним для функціонування державних інститутів та виконання державних витрат. Відтак, відповідальність за порушення податкового законодавства стає ключовим інструментом, який сприяє підтриманню податкової дисципліни серед платників податків.

У контексті наукових досліджень, важливим аспектом є аналіз існуючих прогалин та недоліків у законодавчій базі, які стосуються відповідальності за порушення податкових норм. Це включає розмежування адміністративних та кримінальних порушень в податковому законодавстві, яке на сьогодні не має чітких меж і тому відкриває широке поле для різночитань, що негативно впливає на правову визначеність та може призводити до порушень прав платників податків. Крім того, процедурні аспекти притягнення до відповідальності за податкові правопорушення вимагають ретельного перегляду з огляду на їх складність та зatoryжність, що у свою чергу ускладнює захист прав платників податків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження податкової відповідальності в науковій сфері охоплює широкий спектр питань, які були піддані аналізу видатними вченими, такими як З.М. Будько, О.І. Баїк, О.В. Муконін, Р.Г. Браславський, М.П. Кучерявенко, А.О. Полянничко та іншими науковцями. Ці дослідники внесли значний вклад у вивчення різних аспектів податкової відповідальності, зокрема, оцінку існуючої системи принципів і засад податкового законодавства та механізмів фінансової відповідальності за їх порушення.

Втім, не дивлячись на значний обсяг робіт, присвячених цій тематиці, в сучасних умовах система податкової відповідальності все ще залишається відкритою для дискусій та критики. Сучасні виклики та динамічне

економічне середовище вимагають постійного переосмислення та оновлення основних засад і принципів податкової відповідальності.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз відповідальності за порушення податкового законодавства в Україні з метою виявлення прогалин та недоліків у законодавстві. Завданням наукового дослідження є: проведення всебічного аналізу основних положень українського законодавства, які регулюють відповідальність за порушення податкових законів

Виклад основного матеріалу. У юридичних дискусіях податкова відповідальність часто аналізується з точки зору фінансово-правових відносин, які відрізняються за методами реалізації, публічно-правовими аспектами, складом суб'єктів, що мають владні повноваження, та суб'єктів, які порушують податкове законодавство, причинами застосування та процедурою правопорядку. Часто відповідальність у контексті оподаткування пов'язується із застосуванням штрафних санкцій владними органами, які виконують контрольні функції у відповідності із законом [1].

Однак, питання каральної функції податкової відповідальності потребує уточнення, оскільки вона включає більш широкий спектр характеристик. Інколи відповідальність розглядається як форма державного примусу в контексті фінансової діяльності, а іноді її атрибути змішуються з мірами податкового примусу, що може вести до неправильних інтерпретацій. Погляди на юридичну відповідальність як на обов'язок, що забезпечується державним або еквівалентним суспільним примусом, є обґрунтованими. В цьому контексті, юридична відповідальність у правомірних відносинах не обмежується лише актом примусу, а включає дотримання обов'язків за допомогою державного примусу та повагу до відповідних прав, які впливають із цих обов'язків [2].

Основний документ України, Конституція [3], накладає на кожну особу обов'язок вносити податки та збори у такому порядку і обсязі, як це передбачено законодавством, а також подавати щорічні звіти про свої фінанси та доходи до відповідних податкових органів.

Важливою характеристикою податків є їх обов'язковий характер внесків, які уряд вимагає як з підприємців, так і з фізичних осіб, відповідно до регулювання, встановленого законами. Податки становлять фундамент бюджету будь-якої сучасної держави, і безпосередньо впливають на юридичні аспекти, пов'язані з порушеннями податкових норм, що є ключовими в системі податкових відносин. Також, податкова система використовується для регулювання економічної активності, її темпів та структури, а також для підтримки науково-технічного розвитку [4].

При цьому, державна казна часто не отримує очікуваних сум, що не завжди є наслідком порушень з боку платників податків. Втрати в бюджеті можуть бути пов'язані як з законними способами уникнення податків, так і з умисними відхиленнями від їх сплати.

Легітимне уникнення податків базується на лазівках, які надані законодавцем через неповноту правового регулювання. У таких випадках платник податків використовує існуючі законодавчі прогалини для зменшення податкового навантаження. Податкові порушення є підставою для юридичної відповідальності.

Проблема юридичної відповідальності за податкові порушення є однією з найбільш обговорюваних у галузі податкового права. Це частково пояснюється складністю виникаючих при цьому питань, оскільки санкції за податкові порушення регулюються не тільки податковим, але й кримінальним та адміністративним правом.

Згідно зі статтею 111 Податкового кодексу України від 2 грудня 2010 року, за порушення законодавства у сфері оподаткування та іншого законодавства, контроль за яким покладено на контролюючі органи,

застосовуються такі види юридичної відповідальності: фінансова, адміністративна та кримінальна [5].

У наукових джерелах фінансово-правова відповідальність у податковій сфері вважається обов'язком особи, яка вчинила податкове порушення, понести майнові втрати через застосування контролюючими органами фінансових санкцій, передбачених податковим законодавством. Фінансова відповідальність передбачає штрафи та/або пеню за порушення податкового законодавства.

Наприклад, стаття 120 Податкового кодексу України встановлює фінансову відповідальність за неподання або несвоєчасне подання податкових декларацій у вигляді штрафу в розмірі 170 гривень за кожен такий випадок [6].

Адміністративна відповідальність настає за наявності вини в діях чи бездіяльності, що порушують закони, що охороняють суспільні відносини, і може бути застосована до осіб, що досягли 16 років та є осудними. Адміністративні санкції є мірою впливу за порушення та містять осуд винного та його вчинку, призводячи до негативних наслідків для правопорушника. Важливою особливістю адміністративної відповідальності є те, що вона не призводить до судимості та застосовується для менш серйозних податкових правопорушень, які не тягнуть за собою кримінальної відповідальності.

Часто фінансову та адміністративну відповідальності за податкові порушення ототожнюють, але це не відображає їх справжнього взаємозв'язку. Ці види відповідальності детально досліджені в юридичній науці і мають суттєві відмінності. Зокрема, М.І. Трипольська вказує на такі відмінності: різні підстави застосування, цілі (адміністративна спрямована на покарання, фінансова - на компенсацію збитків), коло суб'єктів (адміністративна стосується фізичних осіб, фінансова - фізичних та

юридичних), органи, що застосовують ці санкції, процесуальні основи та характер санкцій [5].

Кримінальна відповідальність, в свою чергу, настає за вчинення діянь, які мають склад злочину за Кримінальним кодексом. Така відповідальність застосовується тільки до фізичних осіб і встановлюється судом.

За ст. 212 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, що може включати штрафи або обмеження права обіймати певні посади [7].

Загальні умови притягнення до відповідальності визначені у ст. 61 Конституції України, яка гарантує принцип неподвійного притягнення до відповідальності, та ст. 112 Податкового кодексу, що уточнює, що притягнення до фінансової відповідальності не звільняє від адміністративної або кримінальної за наявності підстав.

У останні роки надзвичайні події спричинили необхідність постійного оновлення українського законодавства, щоб протистояти наслідкам епідемії COVID-19, а тепер - також війни. В сфері податкового законодавства це призвело до нововведень, як-от обмеження податкових перевірок та введення обмеженої відповідальності за податкові порушення. Різниця між підставами і межами як перевірок, так і відповідальності є значною під час карантину та воєнного стану, особливо в умовах, коли обидва режими можуть діяти одночасно [8].

Закон встановлює, що у випадку виявлення порушень законодавства, відповідальність застосовується відповідно до Податкового кодексу та інших законів, але з урахуванням певних обставин, які можуть звільняти від фінансової відповідальності, особливо під час дії воєнного стану або карантину.

Варто зауважити, що штрафи за порушення податкового законодавства, допущені під час карантину, зазвичай не накладаються, за

винятком певних випадків. Наразі режим надзвичайної ситуації продовжено. Податкові перевірки на цей період, як правило, не ініціюються та призупиняються, окрім визначених випадків, наприклад, камеральних перевірок та перевірок за зверненням платника податків.

Фактичні перевірки можуть проводитися з деяких причин, як от наявність інформації про порушення або звернення покупців про порушення порядку проведення розрахункових операцій.

Таким чином, за порушення, які виявлені під час перевірок, дозволених в умовах воєнного стану, настає відповідальність згідно з чинним законодавством, і мораторій, який був пов'язаний з карантинном, не знімає цю відповідальність.

Висновок. Отже, детальний аналіз останніх досліджень і публікацій виявляє, що система податкової відповідальності в Україні потребує постійної уваги та адаптації до умов сучасності. Висновки науковців надають міцний фундамент для реформування законодавчої бази, але існуючі нормативні акти повинні бути оновлені, аби вони відображали реальні потреби суспільства та економіки. Особливу увагу слід звернути на гармонізацію фінансової, адміністративної та кримінальної відповідальності з принципами справедливості та ефективності. Також необхідно врахувати різноманітність податкових ситуацій, які можуть виникати в умовах карантину та воєнного стану, забезпечуючи, що заходи відповідальності не будуть надмірно обтяжливими та зможуть адекватно реагувати на екстрені події. Врешті-решт, це має сприяти створенню більш стабільної, прозорої та ефективною податкової системи, що служить інтересам як держави, так і її громадян.

Література

1. Міщенко Л.В. Суттєві риси податкової відповідальності. *Право і Безпека*. 2011. № 4 (41). С. 203-206. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/914462e6-065c-472e-bc8c-200ccfaefafd/content> (дата звернення: 22.11.2023).
2. Будько З. М. Законодавче забезпечення реалізації принципу своєчасності фінансової відповідальності в податковому законодавстві України. *Вісник Запорізького юридичного інституту*. 2003. № 3. С. 156–161.
3. Конституція України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.11.2023)
4. Богомазова К. К. Юридична відповідальність за податкові правопорушення за законодавством України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 7. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=604> (дата звернення: 22.11.2023)
5. Податковий кодекс України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.11.2023)
6. Розділ II. Адміністрування податків, зборів, платежів. *Державна податкова служба України: вебпортал*. URL: <https://tinyurl.com/усбhw7ku> (дата звернення: 22.11.2023)
7. Кримінальний кодекс України: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 22.11.2023).

8. Гірій Г. Особливості фінансової відповідальності за порушення податкових правил під час дії карантину та воєнного стану. *Право в умовах війни: вебсайт*. URL: <https://law-in-war.org/osoblyvosti-finansovoyi-vidpovidalnosti-za-porushennya-podatkovykh-pravyl-pid-chas-diyi-karantynu-ta-voennogo-stanu/> (дата звернення: 22.11.2023).

References

1. Mishchenko, L.V. (2011). Suttievi rysy podatkovoi vidpovidalnosti [Essential features of tax liability]. *Pravo i Bezpeka – Law and Security*, 4 (41), 203-206. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/914462e6-065c-472e-bc8c-200ccfaefaf1d/content> [in Ukrainian].
2. Budko, Z. M. (2003). Zakonodavche zabezpechennia realizatsii pryntsypu svoiechasnosti finansovoi vidpovidalnosti v podatkovomu zakonodavstvi Ukrainy [Legislative support for the implementation of the principle of timeliness of financial responsibility in the tax legislation of Ukraine]. *Visnyk Zaporizkoho yurydychnoho instytutu – Bulletin of the Zaporizhzhya Law Institute*, 3, 156–161 [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine]. (1996). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
4. Bogomazova, K. K. (2013). Yurydychna vidpovidalnist za podatkovyi pravoporushennia za zakonodavstvom Ukrainy [Legal responsibility for tax offenses under the legislation of Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 7, Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=604> [in Ukrainian].

5. Podatkovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy [Tax Code of Ukraine: Law of Ukraine]. (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
6. Rozdil II. Administruvannia podatkiv, zboriv, platezhiv [Section II. Administration of taxes, fees, payments]. *Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy: vebportal – State Tax Service of Ukraine: webportal*. Retrieved from <https://tinyurl.com/yc6hw7ku> [in Ukrainian].
7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
8. Hirii, H. Osoblyvosti finansovoi vidpovidalnosti za porushennia podatkovykh pravyl pid chas dii karantynu ta voiennoho stanu [Peculiarities of financial responsibility for violation of tax rules during quarantine and martial law]. *Pravo v umovakh viiny: vebсайт – Law in War: website*. Retrieved from <https://law-in-war.org/osoblyvosti-finansovoyi-vidpovidalnosti-za-porushennya-podatkovyh-pravyl-pid-chas-diyi-karantynu-ta-voyennogo-stanu/> [in Ukrainian].